MODELUL ORTOGRAFIC POLONEZ ÎN SCRIERI ALE UNOR CĂRTURARI MOLDOVENI DIN SECOLELE AL XVI-LEA ȘI AL XVII-LEA (LUCA STROICI ȘI MIRON COSTIN)

RALUCA ELISABETA IFTIME
Universitatea din Bucureşti, Master SAL 2

1. Vedere de ansamblu asupra scrisului vechi românesc

Lucrarea îşi propune să identifice şi să analizeze cuvinte româneşti care adoptă modelul ortografic polonez şi care apar în scrieri din secolele al XVI-lea – al XVII-lea. Acesta a fost utilizat de oameni de cultură moldoveni din perioada menționată, precum boierul Luca Stroici şi cronicarul Miron Costin.

Secolul al XVI-lea, primul din istoria scrisului românesc, şi implicit, din istoria scrisului religios în limba română, anunță gradual existența unei modeste tradiții literare[1]. Cel mai vechi text românesc scris cu litere latine, *Cartea de cântece* cunoscută şi sub numele de „Fragmentul Todorescu" a fost tipărit la Cluj, de către Gaspar Heltaj, datând din perioada 1571-1575[2]. Tot în Transilvania apar texte calvine scrise tot cu ortografie maghiară. Majoritatea textelor religioase, precum şi textele laice sunt traduse din slavonă. Traducătorii au apelat şi la limba maghiară, în cazul unor scrieri precum *Molitvenicul* din 1567 şi *Palia de la Orăştie* de la 1582. Înainte de apariția primelor texte româneşti, limba de cultură în cele trei provincii româneşti a fost slavona, iar alfabetul întrebuințat în scriere, cel chirilic. Mulți dintre specialiştii[3] care au cercetat subiectul cu referire la scrisul românesc în alfabet chirilic consideră că pătrunderea acestuia s-a produs odată cu adoptarea liturghiei slave: cele două fenomene sunt inseparabile, oficierea slujbei presupune uzul limbii slavone în textele de cult.

2. Modelul ortografic polonez în textul rugăciunii lui Luca Stroici

Interesul nostru în această expunere este de a aduce în discuție primul text românesc în sistem ortografic polonez: rugăciunea *Tatăl nostru* a lui Luca Stroici. Apariția sa a fost determinată de interesul pe care umaniştii polonezi l-au manifestat pentru ideea originii latine a limbii române. Textul rugăciunii lui Luca Stroici a fost tipărit la Cracovia în 1593 şi reprezintă prima încercare moldovenească de a utiliza alfabetul latin, iar, în ordine

[1] Chivu (2012: 55).

[2] Gheție şi Mareş (2001: 17).

[3] Dintr-o importantă bibliografie asupra subiectului, a se vedea Panaitescu (1965); Chivu (1982); Coşeriu (1994: 56); Gheție şi Mareş (2001), cea din urmă fiind o sinteză foarte bună asupra vechimii scrisului cu litere latine în spațiul românesc.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

cronologică, a doua dovadă a prezenței grafiei cu litere latine în scrisul vechi românesc. Scrierea a fost publicată de B.P. Hasdeu (1864), și a cunoscut mai multe ediții[1]. Boierul Luca Stroici l-a cunoscut pe istoricul polonez, Stanisław Sarnicki (1530-1593) în timpul seimului din Polonia în 1593, iar în calitate de nobil al Coroanei polone i-a înmânat această rugăciune scrisă de mână cu litere latine în manieră ortografică poloneză. La rândul său, cărturarul polonez a tipărit-o în 1594 în volumul de istorie *Statuta y Metryka Przywilejów Koronnych*[2]:

Parintele nostru ce iesti in ceriu, swinçaskese numele teu: se vie inpereçia ta, se fie voia ta, komu ie in ceru assa ssi pre pemintu. Penia noastre seçioase de noai astedei. Ssi iarte noae detoriile noastre, cum ssi noi lesem detorniczilor nosstri. Si nu aducze pre noi in ispite, ce ne mentuiaste de fitlanul. Ke ie a ta inpereçia ssi putara ssi cinstia in veczij vecilor, Amen.[3]

Textul lui Luca Stroici prezintă influențe ale sistemului ortografic italienesc, în cuvinte în care grafemele de genul ***astedei, komu, ke***, sunt utilizate sub influența scrisului latinesc.

În continuare, vom prezenta inventarul de grafeme pentru notarea fonemelor românești.

Grafemul **c** latin (apare de trei ori) notează fonemul /ț/, ca în polonă, în cuvinte ca: *swin**c**aske-se, inpere**c**ia, se**c**ioase.* Grafemul **cz** notează fonemul /č/, de trei ori, după model polon în cuvinte precum: *cetorni**cz**itor* (formă greșită pentru *detorniczitor*), *adu**cz**e, ne**cz**ij* (formă greșită pentru *veczij*), respectiv după model italian, în cuvinte: *ce* (de două ori), *cerin, **ci**nstia, ne**ci**tor*. Grafemul **w** notează fonemul /v/ o singură dată, după model polonez, în cuvântul *swincaske-se.* Această formă grafică sugerează că editorul presupune asemănarea formei românești cu cea polonă *swięć sie*[4]. Mai este notat și după modelul italienesc în cuvinte precum *vie, voia, veczij, vecilor*. Discutând ultimele două cuvinte, E. Coșeriu consideră că Sarnicki a făcut multe greșeli în momentul tipăririi textului[5], deoarece a avut la îndemână o sursă manuscrisă. O observație similară se poate face și pentru cazul cuvintelor scrise eronat: *cerin* pentru *ceriu*, *detorniczitor* pentru *detorniczitor*. Grafemul **k** notează fonemul /k/ după model polonez, în cuvinte precum *ke, komu, swincaske-se.* Grafemul **s** notează fonemul /š/ după model italian, în verbul *iesti.*

Atragem atenția asupra formei *fitlanul* care a fost înlocuită cu forma *sitlanul*, socotită drept „fonetism dialectal” și căruia lingvistul Gheorghe Chivu i-a consacrat amănunțit o

---

[1] Vezi B.P. Hasdeu, „Luca Stroici, părintele filologiei latino-romane”, în *Studii de lingvistică și filologie*, vol. I, text republicat de Gr. Brâncuș, Editura Minerva, București, 1988, p. 34-48; *idem* (1879: 118-119); Gaster (1891: 39); L. Șăineanu, *Istoria filologiei române*, București, 1895, p. 11, 15; *Chrestomație romanică*, sub conducerea acad. Iorgu Iordan, Mioara Avram, Florica Dimitrescu *et al.*, vol. I, București, 1962, p. 190-191.

[2] Titlul original este *Statuta y metrika przywileiów koronnychięzykiem polskim spisane y porządkiem prawie przyrodzonym a barzo snadnym nowo zebrane przez Stanisława Sarnickiego*; B.P. Hasdeu îl reproduce în *Studii de lingvistică și filologie*, „Luca Stroici, părintele filologiei latino-romane”, sub forma *Statuta y Metrica* [1988, I, p. 38], tradus aproximativ prin „Corpul legilor polone”. Apare și la E. Coșeriu (1994: 55), cu ortografia actuală.

[3] Vezi St. Sarnicki, *Statuta y Metrica* przywilejów koronnych, 1594, p. 1224. Iată traducerea comentariului lui Sarnicki, realizată de B.P. Hasdeu, *Studii de lingvistică și filologie*, vol. I, București, [1864], p. 44: „Împărtășim aci *Tatăl nostru* românesc din două cauze: dentîi, pentru ca cititoriul să se distreze dupe citirea lucrurilor serioase: al doilea, pentru ca el să-şi formeze o idee despre originea poporului român. *Aceasta e limba italiană cea veche, dupe cum a modificat-o seculara invaziune o goto-vandalilor în Italia; totuși, vedeți în ea unele vechi arhaisme, ce nu se potrivesc nici cu limba latină, nici cu acea italiană. Nu puține cuvinte sînt polone, precum chiar la început: svințească-se* numele tău, *ceea ce polonii zic: swienc sie imie twoie.* Această orațiune dominicale mi-a dat-o scrisă cu mâna sa domnul logofăt sau cancelariu al Moldovei, în vremea seimului de la Varșavia. Dară în *Cronica mea* vei găsi mai despicat despre originea românilor”.

[4] Boerescu (2014: 231).

[5] Coșeriu (1994: 56).

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

cercetare[1] în care a ridicat două ipoteze: prima se referă la o posibilă greşeală pentru *vitlanul* (= vicleanul) iar cea de-a doua se referă la o posibilă confuzie a literei *f* cu *s*.

Putem accepta confuzia celor două litere în ciuda faptului că eroarea este greu de explicat în cazul unui tipograf polonez. Acesta a făcut multe confuzii între litere, după cum arată şi formele mai sus amintite, *neczij* şi *neczitor*, ceea ce denotă necunoaşterea limbii române. În al doilea rând, pentru a demonstra confuzia literei ***f*** cu ***s***, cercetătorul ia în considerare formele din scrieri vechi româneşti (*arfimandrit, firovimi*[2]) care atestă încercarea de evitare a palatalizării lui /f/ în stadiul /h'/. Varianta *hitlean* a putut fi asociată rostirii de tipul *hie* sau *hir* frecvente în vorbirea locală. Fonemul iniţial din *hitlean* a putut fi rostit /ŝ/. Cercetătorul român conchide că forma *şitleanul* poate indica existenţa în nordul Moldovei, a transformării labiodentalei /f/ în /h'/ la sfârşitul secolului al XVI-lea.

Aşadar, la nivel consonantic, consemnăm o ortografie majoritar polonă, grafemele poloneze **ss, cz, k, w, c** având 16 ocurenţe. În privinţa reduplicării lui **s** în cuvinte precum ***ssi, nosstri, assa***, Hasdeu consideră că digraful este „un arhaism polonez", obişnuit la începutul secolului al XV-lea, dar ieşit din uz pe vremea lui Sarnicki[3].

În continuare, înregistrăm inventarul de grafeme pentru notarea fonemelor vocalice. Grafemul **a** notează fonemul /ă/ în cuvântul: *parintele*. Vocala /e/ este notată prin **e** în poziţie medială sau finală: *teu, se, inperecia, pemintu, noastre*, respectiv *secioase, de, lesem, ispite*. Grafemul **e** notează fonemul /â/ în: *penia, mentuiaste*. Grafemele **ia** şi **a** notează diftongul /ĕa/ în cuvântul *cinstia*, respectiv în: *putara, swincaske-se, sitlanul*. Grafemul **e** corespunde următoarelor patru foneme: /e/ în *parintele, numele*; /ă/ în *ispite* (= sing. *ispită*) *noastre, de* (= verb la imperativ); /â/ în *penia*. Un caz special îl reprezintă introducerea grafemului polonez **j**, care corespunde fonemului /i/ în:*[n]eczij*. Utilizarea lui **o** în *komu* arată influenţa scrisului latinesc, grafia *sci* este de tip indiscutabil italienesc. Este prezentă, de altfel şi la Miron Costin: „sci noi lesem ..."), iar grafia *astedei*, susceptibilă de transcriere greşită de către Sarnicki, este utilizată pentru redarea formei adverbiale *astădzi*, indicând relaţia cuvântului românesc *zi* cu latinescul *dies*[4].

Aşa cum Sarnicki însuşi consemnează în notiţa polonă ataşată textului rugăciunii Luca Stroici pune la dispoziţia istoricului polonez cuvinte „pur latine": *părinte, pîne, detorie, detornici*, pentru ca acesta şi cititorii săi să-şi formeze o idee despre originea poporului român.

3. Modelul ortografic polonez în cuvintele româneşti în scrierile în limba polonă ale lui Miron Costin

Vom discuta mai departe particularităţile grafice ale unor cuvinte româneşti care apar în texte polone scrise de Miron Costin[5] intitulate *Chronika Ziem Mołdawskich i Multańskich* („Cronica ţărilor Moldovei şi Munteniei"), cunoscută mai ales sub numele de „Cronica polonă", respectiv *Historyja polskimi rytmami o Wołoskiej Ziemi i Moltańskiej* („Istoria în

[1] Vezi Chivu (2004: 3-19).

[2] *Apud* Gh. Chivu, forme inventariate în Densusianu (1938: 111-112), Ion Gheţie (1975: 202).

[3] B.P. Hasdeu, *ibidem*, p. 56.

[4] Chivu, (2011: 89-90).

[5] Pentru *Cronica polonă* în limba polonă, am utilizat ediţia lui Ioan Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor adunate şi publicate cu traduceri şi adnotaţiuni*, Editura Librăriei Socecu & Comp, Bucureşti, 1895, iar pentru *Poema Polonă* am utilizat ediţia publicată de Ilona Czamańska, *Latopis ziemi mołdawskiej i inne utwory historyczne*. Tłumaczenie, wstęp i komentarze. Wydawnicstwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, 1998.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

versuri polone despre Moldova şi Ţara Românească"), numită în general „Poema polonă". Savantul moldovean a scris cele două lucrări în 1677, respectiv în 1684, în polonă, pentru polonezi, în timp ce se afla în Polonia, pentru a demonstra latinitatea limbii sale[1].

În textele lui M. Costin, găsim următoarele cuvinte scrise în manieră ortografică polonă, pe care le-am clasificat după cum urmează:

1. Etnonime româneşti, astfel cronicarul a scris *ołasz* pentru cuvântul românesc *olaş; włoch*, pentru w*loh* „italian" referindu-se la denumirile pe care grecii le dădeau muntenilor, apoi a mai scris w*ołoszyn*, respectiv *bogdanowlach*, raportându-se la denumiri pe care turcii le dădeau muntenilor de tipul: *ifliak*, *karawłah, uhrowłach (rumyn);* (P.P. 6[r]), *dak* (P.P, 6[r]); *turcy* pentru „turci", *magier* (P.P. 92), dar *węgry* (în polonă) (C.P.161) pentru „maghiar"; *tatary* pentru „tătari", *mołdowan* pentru „moldovean" (P.P 156[r]).

2. Substantive care aparţin fondului de bază al limbii române[2] pe care Costin le inserează în lucrările sale, scriindu-le cu grafie polonă şi punându-le în paralel cu acele cuvinte în latină corespunzătoare: părţi ale corpului, elemente din natură, culori, dar şi verbe la indicativ prezent: *budza* (=budza), *cara* (=ţara), *cieruł* (=cerul), *dedzietuł* (=degetul), *dincy* (=dinţi), *dzuwa* (=dziua), *faca* (=faţa), *fak* (=fac), *jarba* (=iarba), *kympuł* (=câmpul), *incieleg* (=înţeleg), *myna* (=mâna), *nasuł* (=nasul), *piczior* (=picior), *poftesk* (=poftesc), *puy* (=pui), *okiuł* (=ochiul), *omuł* (=omul), *roszyw* (=roşiu), *sedziata* (=săgeata), *skryw* (=scriu), *sprinczene* (=sprincene), *syndzie* (=sânge), *tak* (=tac), *uczig* (=ucig), *vedzu* (=vădzu) (C.P 170-171). Unele dintre ele apar şi în *P.P.* tot în paralel cu forme din limba latină: *cieruł* cf. *coelum*, *omuł* cf. *homo*, *indzeruł* cf. *angelus*, *frunte* cf. *frons* (P.P. 82[r],83[r]).

3. Derivate poloneze[3] de la toponime româneşti: *powiat Sorocki, powiat Chyrłowski* (C.P 172) în traducere „ţinutul [judeţului] Soroca", „ţinutul [judeţului] Hârlău", *biskup romański, huski, radiowski* (C.P. 297) în traducere „episcopul de Roman, „episcopul de Huşi, „episcopul de Rădăuţi", *pyrkałab soczawski, pyrkałab chociński*, *pyrkałab niemiecki* (P.P. 302), în traducere „pârcălabul [cetăţii] Suceava", „pârcălabul [cetăţii] Hotin", „pârcălabul [cetăţii] Neamţ".

4. Toponime şi hidronime româneşti[4]:

Adziud (C.P. 176)(P.P. 303) = Adjud; *Ardzisz* (C.P. 173) = Argiş; *Bakowa* (C.P. 176) / *Bakow* (P.P. 303) = Bacău; *Berład / Byrład* (P.P. 105[r])(C.P. 176) = Bârlad; *Botuszan* (C.P. 176) = Botoşani; *Braiła* (C.P. 174) (P.P. 125[r]) = Brăila; *Bukureszty* (C.P. 177) = Bucureşti; *Buzew* (C.P. 173) = Buzău; *Byk* (C.P. 175) = Bâc; *Byrsa* (C.P. 177) = Bârsa; *Bystryca* (C.P. 174) = Bistriţa; *Chocin* (C.P. 176) (P.P. 100[r]) = Hotin; *Chusz* (C.P. 176) = Huşi; *Chyrłow* (C.P. 176) = Hârlău; *Czachlew* (P.P. 289)= (Ceahlău); *Czeremusz* (C.P. 174) = Ceremuş; *Czerniowce* (C.P. 176) (P.P. 303) = Cernăuţi; *Czyk* (C.P. 174) (P.P. 70[r]) = Ciuc; (*powiat*) *Dorohuński* (C.P. 172) = (ţinutul) Dorohoiului; *Dymbowica* (C.P. 173) = Dâmboviţa; *Dziurdziu / Giurgiew* (C.P. 177) (P.P. 125[r]) = Giurgiu; *Fagarasz* (C.P. 177)(P.P. 45[r]) / *Fogarasz* (P.P. 305[r]) = Făgăraş; *Felczii / Falczyj* (C.P. 173) = Fălcii; *Fokszan / Fokszany* (C.P. 176) = Focşan(i); *Gałac* (C.P. 176) (P.P. 125[r]) = Galaţi; *Giergica* (C.P. 177) =

[1] Vom folosi sigla P.P. pentru „Poema polonă", respectiv C.P. pentru „Cronica polonă".

[2] A se vedea versiunea în limba polonă, „Cronica Ţării Moldovei şi a Munteniei", 1684, în *Cronici inedite atingătoare de istoria românilor adunate şi publicate cu traduceri şi adnotaţiuni* de Ioan Bogdan, Editura Librăriei Socecu & Comp, Bucureşti, 1895, p. 161.

[3] După clasificarea lui Boerescu (2014: 233).

[4] A se vedea versiunea în limba polonă, „Cronica Ţării Moldovei şi a Munteniei", 1684, în *Cronici inedite atingătoare de istoria românilor adunate şi publicate cu traduceri şi adnotaţiuni* de Ioan Bogdan, Bucureşti, Editura Librăriei Socecu & Comp., 1895, p. 161-177.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

Gherghița; *Gradyszte* (C.P. 177) = Grădiștea; *Herceg / Herczeg* (sic!) (P.P. 25[r]) (C.P. 150) = Hațeg; *Iassy* (C.P. 176) / *Jassy*= Iași; *Ilfeuł* (C.P. 173) = Ilfe(ul)(Ilfovul); *Ismaił* (C.P. 176) / *Ysmail* (C.P. 172) = Ismail; *Jałomica* (C.P. 176) = Ialomița; *Karakał* (C.P. 176) = Caracal; *Kempina* (C.P. 177) = Câmpina; *Kigiecz* (C.P. 172) (P.P. 304) = Tighieci; *Kilia* (C.P. 176) = Chilia; *Kiszenew* (C.P. 176) = Chișănău; *Kobolta* (C.P. 175) = Cobolta; *Kogylnik* (C.P. 176) = Cogâlnic; *Kohorłuy* (C.P. 175) (P.P. 303) = Covurlui; *Kornecełuł* (C.P. 177*)* = Cornățelul; *Kotnar* (C.P. 176) = Cotnar; *Kraiowa* (C.P. 173) = Craiova; *Kympuł Łungu* (C.P. 177) = Câmpul Lung; *Kyrligetura* (C.P. 172) = Cârligătura; *Lepuszna* (C.P. 175) / *Łepuszna* (P.P. 303) */ Łopuszna* (P.P.303) */ Łapuszna* (C.P. 176) = Lăpușna; *Maremorysz / Maramoresz* (C.P. 159) (P.P. 25[r]) = Maramurăș / Maramureș; *Mehedy* (C.P. 177) = Mehadia; *Miletyn* (C.P. 175) = Miletin, *Miłkow* (C.P. 175) = Milcov; *Mołdowa* (P.P. 150[r]) = Moldova (> Mołda 55[r]); *Moresz* (P.P. 25[r]) = Mureș; *Musciełuł* (C.P. 173) = Muscel(ul); *Negruł* (P.P. 5[r]) = Negrul; *Niemiec* (C.P. 176) = Neamț; *Odywoy* (C.P. 177) = Odăi; *Ołt / Ołtuł* (C.P. 173) = Olt(ul); *Orheiow* (C.P. 176) = Orheieu; *Pisk / Piskuł* (C.P. 176) = Pisc(ul); *Płoieszty* (C.P. 177) = Ploiești; *Prawowa* (C.P. 173) = Pravova; *Ren* (C.P. 176) */ Reny* (C.P. 172) = Ren(i); *Reut* (C.P. 175) = Răut; *Romanacy* (C.P. 173) = Romanați; *Roszy de Vede* (C.P. 177) = Roși de Vede; *Rybnik / Rybnikuł* (C.P. 173) = Râbnic(ul); *Sarata* (C.P. 175) = Sărata; *Sekuieny* (C.P. 173) = Săcuieni; *Slatyna* (C.P. 177) = Slatina; *Smiłuł* (C.P. 173) (P.P. 304) = Smil(ul); *Soczawa* (C.P.. 168) (P.P. 200[r]) = Suceava; *Soroka* (C.P. 176) / *Sorocka* (C.P. 176) = Soroca / Sorocăi; *Stepanowce* (C.P. 176) / *Stefanowce* (P.P. 303) = Ștefănești; *Strechaia* (C.P. 176) = Strehaia; *Syret / Sereth* (P.P. 140[r])(C.P. 172) = Siret; *Szkieia* (C.P. 176) = Șcheia; *Targ Piękny / Krasny* (C.P. 176) = Târgul Frumos; *Targ Serecki* (C.P. 176) = Târgul Siretului; *Tehynia* (C.P. 176) = Tighina; *Tekucz* (C.P. 176) (P.P. 303) = Tecuci; *Totrusz* (C.P. 176) = Trotuș; *Transylwania* (P.P. 161[r]) = Transilvania; *Tutowa* (C.P. 172) (P.P. 303) = Tutova; *Tyrgowiszte* (C.P. 177) = Târgoviște; *Tyrgszoruł* (C.P. 177) = Târgușorul; *Tyrguł Zyiuł* (C.P. 177)= Târgul Jiu; *Wasłuj* (C.P. 172) (P.P. 303) = Vaslui; *Weleny* (C.P. 177) = Văleni; *Własz*ka (C.P. 173)= Vlașca; *Wranczia* (C.P. 176) = Vrancea; *Wyłcia* (C.P. 173)= Vâlcea; *Zyj* (*dolny*) (C.P. 172) = Jii [de Jos]; *Zyj* (gurny) (C.P. 173) = Jii [de sus].

5. nume de dregătorii (P.P. 296-302): *armasz* (=armaș), *dwornik* (=dvornic), *hetman* (=hatman), *janczar* (=ianicer), *kluczar* (=clucer), *komis* (=comis), *kurtean* (=curtean), *łogofet* (=logofăt), *marszałek* (=marșalâc), *medelniczar* (=medelnicer), *paharnik* (=paharnic), *postelnik* (=postelnic), *pyrkałab* (=pârcălab), *sapatar* (=spătar), *sardar* (=serdar), *suldziar* (=sulger), *szatrar* (=șatrar), *wistiernik* (=visternic), *żytniczar* (=jitnicer).

6. Antroponime românești și romane scrise cu litere poloneze: *Adryan* (=Adrian) (împărat roman), *Domicjan* (=Domițian) (P.P. 35[r]), *Dragosz* (=Dragoș) (C.P. 178), *Justynian* (=Iustinian) (P.P. 102[r], 103[r]), *Konstantyn* (=Constantin), *Wład* (=Vlad) (P.P 39[r]).

7. Nume de țări: *Dacyja* (P.P. 65[r]) (=Dacia), *Mołdawa* (P.P 60[r]) (=Moldova), *Trayan* (=Traian) (C.P. 153), *Transylwania* (P.P., 161[r]) (=Transilvania).

Cuvintele și numele, toponimele românești comportă următorul inventar de grafeme pentru notarea fonemelor românești.

Grafemele **a, e** și **o** notează fonemul /ă/ în: *Łapuszna, Braiła, Fagarasz, barba, pyrkałab, spatar*; în: *sedziata, łogofet, Buzew, menynku, Felczii, Łepuszna, Kiszenew*; în: *Bakow, Chyrłow, Fogarasz.*

Grafemul **a** notează fonemul /e/ în: *medelniczar, kluczar.*

Grafemul **e** notează fonemul /î/ în: *Kempina*.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

Grafemul **y** notează fonemul /î/ în: *myna, pyne, fyn, Kympy, Kyrlygetura, menynku, wynd, mynte, menynku, rumyn, Tyrgu (Sereth), Rybnik, Dymbowica, Wyłcia*. Același grafem notează pe /i/ în: *puy, szty, Bystryca, Sekuieny, Trayan, Ysmail, żytniczar.*

Grafemul **i** notează fonemul /i/ în: *Kigiecz, Iassi, paharnik, stolnik.*

Grafemul **j** notează fonemul /i/ cu statut de semivocală în: *jarba, Jaski, Jałomica, janczar.*

Grafemele **o** și **w** notează fonemul /u/ în: *Soczawa, sztiyw, bew, skryw, Orheiowski, Chyrłow.*

Grafemele **ch** și **h** notează fonemul /h/ în: *Chusz, Strechaia, Chocin* (> pl. *Chocim*), *chan*; și în: *paharnik, Tehynia.*

Grafemele **cz** și **c(i)** notează fonemul /č/ în: *piczior, uczig, sprinczene, priczep, medelniczar, kluczar, Soczawa*; *Czeremusz*, /ci/ în: *cieruł.*

Grafemul **ł** notează fonemul /l/ în: *capuł, omuł, okiuł, kympuł, pieptuł, nasuł, arkuł,indzeruł, cieruł, Ołtuł, całd, ławd, prymblu, Łapuszna, Kympuł Łungŭ, Musciełuł, Mołdawa, łogofet.*

Grafemul **c** notează fonemul /ț/ în: *cara, trimic, faca, dincy, incieleg, mustaca, Romanacy, Dacyja.*

Grafemul **k** notează fonemul /c/ în: *kympuł, tak, kad, skryw, poftesk, adziutoresk, fak, burik, priesk, kulku, Kraiowa, Kotnar, Pisk, Kohorłuy, Kympuł Łungŭ*, și /k'/ în: *Kigiecz, Kilia, okiuł.*

Grafemul **gi** notează fonemul /g'/ în: *Giergica.*

Grafemul **dzi** notează fonemul /ğ/ în: *dedzietuł, sedziata, syndzie, indzeruł, adziutoresk, Adziud, Ardzisz, Dziurdziu, suldziar*.

Grafemul **ss** fonemul /s/ în: *passuł, Bassarabia.*

Grafemul **ż** notează fonemul /j/ în: *Żyi, żytniczar*.

Grafemele **sz** și **ss** notează fonemul /ș/ în: *sztiyw, ołasz, szedzu, sztyinca, Właszka, Tyrgszor, Szkieia, Botuszan, Czeremusz, respectiv în*: *iassi/ Jassy.*

Grafemul **dz** notează fonemul /dz/ în: *budza, dzuwa, vedzŭ.*

Grafemul **w** notează fonemul /v/ în: *wynd, moldoweneszte, dwornik, Weleny, Właszka, wistiernik, Transylwania, Miłkow.*

4. Observații comune celor trei scrieri

Analiza anterioară ne permite să facem următoarele observații. Miron Costin notează un fonem prin grafeme distincte: mai precis, fonemul /ă/ prin **a, e, o**; fonemele /i/, /î/ prin grafemul **y**; fonemul /h/ prin **ch** și **h**, fonemul /ș/ prin **sz** și **ss**. Grafia ***sci***, de tip indiscutabil italienesc, este prezentă atât la Luca Stroici cât și la Miron Costin care scrie *szty rumyneszte? Scis romanice, nu moldoweneszte?*[1]. Luca Stroici și Miron Costin utilizează grafemele ***ss*** și ***sz*** care notează fonemul /**ș**/ astfel: ***ss*** este preluat după model latin, considerat arhaic și ieșit din uz pe vremea lui Sarnicki[2] regăsit în secolul al XVI-lea în textul rugăciunii. Însă Miron Costin l-a utilizat în forma cuvântului *passuł*, deci și în secolul al XVII-lea tocmai ca o manieră grafică de a evidenția latinitatea limbii române, mai mult, el pune cuvântul polon în paralel cu cel latin, scris cu digraful **ss**. În ceea ce privește forma cuvintelor scrise în ortografie polonă, există o serie de elemente arhaice, precum *myna, pyne, prymblu, kulku, trimic* (C.P. 170).

[1] A se vedea *P.P.*, cap. III, p. 287, 10[r] și *C.P.*, p. 161.
[2] După constatarea lui B.P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 41.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

Fonetismul regăsit în *myna*, respectiv *pyne* este caracteristic textelor din Moldova. În aceste cuvinte /î/ a fost diftongat, evoluând în /îi/ mai târziu, prin anticiparea elementului palatal din silaba următoare[1]. În cuvintele *dzuwa* (dziua) și *bew* (beu) remarcăm un alt fonetism notat prin semivocala /u̯/ › /v/; în ultimul /e/ nu apare velarizat după consoana **b**, deși consoana se găsește în poziție tare[2].

Regionalismele[3], specifice secolului al XVII-lea, desemnează dregătorii din realitatea românească precum *postelnik, spatar, paharnik, wistiernik, medelniczar, sardar, kluczar, żytniczar, szatrar, suldziar, armasz* etc. Există variante grafice în cazul unor toponime: *Felczii / Falczyj, Łapuszna / Lepuszna, Tyrgu Syret / Targul Seret, Maremorysz / Maramoresz*, forme mai puțin obișnuite de tipul *Prawowa, Ilfeul*, dar și forme traduse *ad litteram* în polonă, cum ar fi *Długie pole / Kympuł Łungu, Targ Piękny* sau *Targ Krasny* pentru *Târgul Frumos*; *Zyj dolny / Zyj gurny* cu echivalentul românesc *Jii de sus / Jii de jos*; *Niemiec* cu echivalentul *Neamț*; *Kamień* cu corespondentul românesc *Piatra*, eventual *Camena*. Varianta hidronimului *Syret / Seret* este explicată de însuși Miron Costin în text; după afirmația din text a cărturarului, aceasta se datorează originii ungurești a cuvântului (>*seretem*) „îmi place"; aceeași explicație (originea maghiară) se aplică și variantei *Fagarasz / Fogarasz*. Unele toponime apar articulate cu articol hotărât enclitic[4], notat prin grafemul polonez **ł**: *Smiłuł, Kornecełuł, Tyrguł Zyiuł, Negruł, Piskuł, Ilfeuł* etc. M. Costin folosește grafemul **ch** pentru a nota fonemul /h/ în toponime de genul *Chusz, Chyrłow*, *Orcheiow*, în poziție mediană același fonem este notat prin **h,** în toponime ca (*ziemia*) *Mehedyska* (derivat de la *Mehedy* plus sufixul adjectival *-ski)*, în traducere „țara Mehedințiului", sau *Mehedy*, în traducere *Mehadia.* B.P. Hasdeu consemnează o înrudire între „Mehadia" sau „Mehedia" și „Mehedinți", încercând să explice finalul în „-inți" prin raportare la un adjectiv slav „Mehediński"[5]. În ceea ce privește dubletele toponimice *Herceg / Herczeg* și *Chaczieg / Cherczieg* din *C.P.*, ele par a fi urmarea unei confuzii a lui Miron Costin, care a înțeles greșit pe „hercega" ca „Hațeg", în loc de „herțeg, herțog", care înseamnă „duce, voievod"[6].

5. Concluzii

Luca Stroici a învățat alfabetul latin în școlile catolice poloneze, unde a dobândit conștiința originii latine a românilor și a considerat că aceasta putea fi mai ușor evidențiată scriind românește cu litere latine. Miron Costin a petrecut douăzeci de ani în Polonia, timp în care a studiat la Lemberg, Camenița și Lvov. În vederea stabilirii romanității limbii noastre, cronicarul moldovean, la fel ca și predecesorii săi, Dimitrie Cantemir, Ion Budai Deleanu a accentuat importanța elementului latin în lexicul limbii române alegând cuvinte care denumesc părțile corpului omenesc, dar și transcriind toponime românești cu litere polone, o parte din ele fiind utilizate și în forma lor poloneză, după cum am arătat mai sus. Eforturile celor doi cărturari de a pune în lumină latinitatea limbii române au fost favorizate de cultura

[1] Gheție (1978: 96).
[2] *Ibidem*, p. 103.
[3] Regionalisme consemnate de Costinescu, Georgescu și Zgraon, 1987.
[4] După constatarea lui P. Boerescu în capitolul consacrat ortografiei din *P.P.*, p. 234.
[5] A se vedea, pentru informații suplimentare, cercetarea amănunțită întreprinsă de Emil Petrovici (1964: 31-44).
[6] În prefața *Cronicii Polone*, ediția lui Ioan Bogdan, acesta precizează faptul că Miron Costin și-a scris cronica din memorie, când se afla în exil, ceea ce ar explica, într-o anumită măsură, confuzia dintre *Haceg* și *Herczeg*, v. p. 150.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

lor polonă care la rândul ei s-a hrănit din cultura latină și care a preluat chiar modelul ortografic latin. Cei doi savanți se vor folosi de acest model ortografic latin din scrierile polone pentru a accentua romanitatea limbii române în scrieri poloneze dar și românești, ca cele discutate în articolul nostru.

SURSE

Bogdan, Ioan, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor adunate și publicate cu traduceri și adnotațiuni*, Editura Librăriei Socecu & Comp, București, 1895.

Czamańska, Ilona, *Latopis ziemi moldawskiej i inne utwory historyczne*. Tłumaczenie, wstęp i komentarze. Wydawnicstwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, 1988, p. 275-307.

Panaitescu, P.P., *Miron Costin – Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.

Sarnicki, Stanisław, *Statuta i metryka przywilejów koronnych* Kraków, w drukarni lazarzowey, Roku pańskiego, 1594, p. 1224.

BIBLIOGRAFIE

Boerescu, Pârvu, 2014, *Din istoria scrierii românești*, București, Editura Academiei Române, p. 233.

Chivu, Gheorghe, 2012, „Scrisul religios, componenta definitorie a culturii vechi românești”, *Dacoromania*, serie nouă, XVII, nr.1, p. 54-68.

Chivu, Gheorghe, 2011, „Texte scrise cu litere latine în epoca veche a culturii românești”, *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică și traductologie*, Iași, Editura Universității „ Al. I. Cuza”, p. 89-90.

Chivu, Gheorghe, 2004, „Luca Stroici și posibila consemnare a unui fonetism dialectal [h’]> [ŝ]”, în *Limba română*, LIII, nr. 1-2, p. 3-19.

Chivu, Gheorghe, 1982, *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice,* Tipografia Universității București.

Costinescu, Mariana, Magdalena Georgescu și Florentina Zgraon, 1987, *Dicționarul limbii române literare vechi 1640-1780. Termeni regionali*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Coșeriu, Eugen, 1994, *Limba română în fața Occidentului*, București, Editura Dacia.

Densusianu, Ovid, 1938, *Histoire de la langue roumaine*, II, Paris.

Gaster, Moses, 1891, *Chrestomație română*, I, Leipzig-București.

Gheție, Ion și Al. Mareș, 2001, *De când se scrie românește*, București, Univers Enciclopedic.

Gheție, Ion (coord.), 1978, *Istoria limbii române literare. Epoca veche*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Gheție, Ion, 1975, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Române.

Hasdeu, B.P., 1988, *Studii de lingvistică și filologie,* I, București, Editura Minerva.

Hasdeu, B.P., 1879, *Cuvente den bătrâni*, II, București, Tipografia Societății Academice Române.

Iordan, Iorgu (coord.), 1962, *Chrestomație romanică*, I, București, Editura Academiei Române.

Panaitescu, P.P., 1965, *Începuturile și biruința scrisului în limba română,* București, Editura Academiei Române.

Petrovici, Emil, 1964, *Istoria poporului român oglindită în toponimie,* seria Litere, Universitatea din București, București, Editura Didactică și Pedagogică.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)

Șăineanu, L., *Istoria filologiei române*, București, 1895, p. 11, 15; *Chrestomație romanică*, sub conducerea acad. Iorgu Iordan, Mioara Avram, Florica Dimitrescu *et al.*, vol. I, București, 1962, p. 190-191.

THE POLISH ORTHOGRAPHY-RELATED MODEL IN WRITINGS OF MOLDAVIAN SCHOLARS IN XVI-XVII CENTURIES (LUCA STROICI AND MIRON COSTIN)

(*Abstract*)

This article shows and identifies Romanian words that appear in three Romanian and Polish writings belonging to the XVIth and XVIIth centuries under the influence of Polish orthography. The orthographical model has been used and applied to many words into the works of Moldavian savants, such as the chancellor Luca Stroici and the historiographer Miron Costin. The paper also offers a detailed and complete analysis of a word list that includes the graphemes and their corresponding phonemes collected from the above-mentioned texts.

BDD-V1676 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:59:58 UTC)